

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การจัดการความรู้ภาคเกษตรของชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ประชาคมอาเซียน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพชุมชนเกษตรในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อวิจัยและพัฒนาศักยภาพภาคการเกษตรของชุมชน ในประเด็นการจัดการความรู้ภาคเกษตรของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ประชาคมอาเซียน อย่างสร้างสรรค์ เพื่อการแข่งขันในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเพื่อเสนอยุทธศาสตร์ในการพัฒนาศักยภาพภาคการเกษตรชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ มีวิธีการวิจัย ประกอบไปด้วย ประชากรและตัวอย่าง ข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล กรอบแนวคิดของการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูลและการอภิปรายผล มีรายละเอียดดังนี้

3.1 ประชากรและตัวอย่าง

3.1.1 ขั้นตอนที่ 1 กำหนดตัวอย่างในจังหวัดเชียงใหม่ ที่มีความต้องการเข้าร่วมโครงการใช้วิธีสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified sampling) จากอำเภอต่าง ๆ ที่สนใจจะเข้าร่วมโครงการทั้งหมด 25 อำเภอ 207 ตำบล ในจังหวัดเชียงใหม่

3.1.2 ขั้นตอนที่ 2 กำหนดตัวอย่าง โดยวิธีสุ่มแบบเจาะจงตามวัตถุประสงค์ (purposive sampling) มีผู้เข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น 32 ชุมชน และคัดเลือกโดยศึกษาถึงศักยภาพที่จะพัฒนาการจัดการความรู้ภาคเกษตรในระดับอาเซียนได้ โดยมีตำบลที่สนใจประเด็นการจัดการความรู้ภาคเกษตรของชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ประชาคมอาเซียนจำนวน 17 ตำบล 20 กลุ่มเกษตรกร ดังตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 รายชื่อกลุ่มเกษตรกรที่สนใจประเด็นการจัดการความรู้ภาคเกษตรของชุมชนจังหวัด
เชียงใหม่

ลำดับ	อำเภอ	ตำบล	กลุ่มเกษตรกร
1	สารภี	ทต.ชมภู	กลุ่มชุมชนประมงครบวงจรท้องถิ่นตำบลชมภู
2	สารภี	ทต.ชมภู	กลุ่มเกษตรกรลำไยจัมโบ้
3	สารภี	ทต.หนองแฝก	กลุ่มเกษตรกรแปลงใหญ่ ผู้ปลูกลำไย
4	หางดง	ทต.น้ำแพร่พัฒนา	กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์
5	หางดง	ทต.แม่ท่าช้าง	เกษตรกรผู้ปลูกเมล่อนอินทรีย์
6	แม่ออน	อบต.แม่ทา	กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแม่ทาออร์แกนิก
7	แม่ออน	อบต.ห้วยทราย	เกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์
8	สันทราย	ทต.สันป่าเปา	กลุ่มเกษตรกรปลูกผักปลอดสารพิษ
9	สันทราย	ทต.หนองหาร	เกษตรกรผู้ปลูกผักไฮโดรโปนิกส์
10	สันกำแพง	ทต.ออนใต้	กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าว
11	สันป่าตอง	อบต.ท่าวังพร้าว	กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกลำไยตำบลท่าวังพร้าว
12	สันป่าตอง	อบต.น้ำบ่อหลวง	กลุ่มเกษตรกรปลูกลำไยปลอดภัย
13	สันป่าตอง	อบต.น้ำบ่อหลวง	เกษตรกรผู้ปลูกหอมหัวใหญ่
14	สันป่าตอง	อบต.บ้านกลาง	กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลผลิตเกษตร บ้านสันกอกเกิด
15	สันป่าตอง	ทต.ยูงหว้า	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ผลิตเห็ดกึ่งเลหลวง (P.J. ฟาร์ม)
16	สันป่าตอง	ทต.บ้านแม่	กลุ่มเกษตรกรปลูกข้าวอินทรีย์
17	พร้าว	อบต.น้ำแพร่	กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ดอกคำ
18	แม่อาย	อบต.บ้านหลวง	เกษตรกรผู้ปลูกเสาวรสอินทรีย์
19	แม่อาย	อบต.บ้านหลวง	กลุ่มเกษตรกรปศุสัตว์สมุนไพร
20	แม่อาย	อบต.บ้านกาด	กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ปลูกผักบ้านกาด (หอมหัวใหญ่)

ที่มา: จากการวิจัย

3.2 ข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2.1 ประเภทของข้อมูล

1) ข้อมูลปฐมภูมิ ได้จากการสำรวจ สอบถามและสัมภาษณ์ในพื้นที่ 25 อำเภอ 20 ชุมชนทั่วจังหวัดเชียงใหม่

2) ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสาร งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาศักยภาพชุมชนเกษตรในจังหวัดเชียงใหม่ การวิจัยและพัฒนาศักยภาพภาคการเกษตรของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ในประเด็นการจัดการความรู้ภาคเกษตรของชุมชนจากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ประชาคมอาเซียน อย่างสร้างสรรค์ เพื่อการแข่งขันในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการเสนอยุทธศาสตร์ในการพัฒนาศักยภาพภาคการเกษตรชุมชน จังหวัดเชียงใหม่

3.2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

- 1) แบบฟอร์มแสดงความประสงค์เข้าร่วมโครงการ (ภาคผนวก ข)
- 2) แบบฟอร์มเพื่อประเมินคัดกรองผู้เข้าร่วมโครงการ (ภาคผนวก ค)

3.3 กรอบแนวคิดของการวิจัย

การวิจัยเพื่อพัฒนาการตลาดสินค้าเกษตรของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ให้มีศักยภาพการแข่งขันในอาเซียน มีกรอบทฤษฎีชุดโครงการ (R&D AGGIE for AEC) ดังภาพที่ 3.1 และมีแผนงานวิจัยดังภาพที่ 3.2

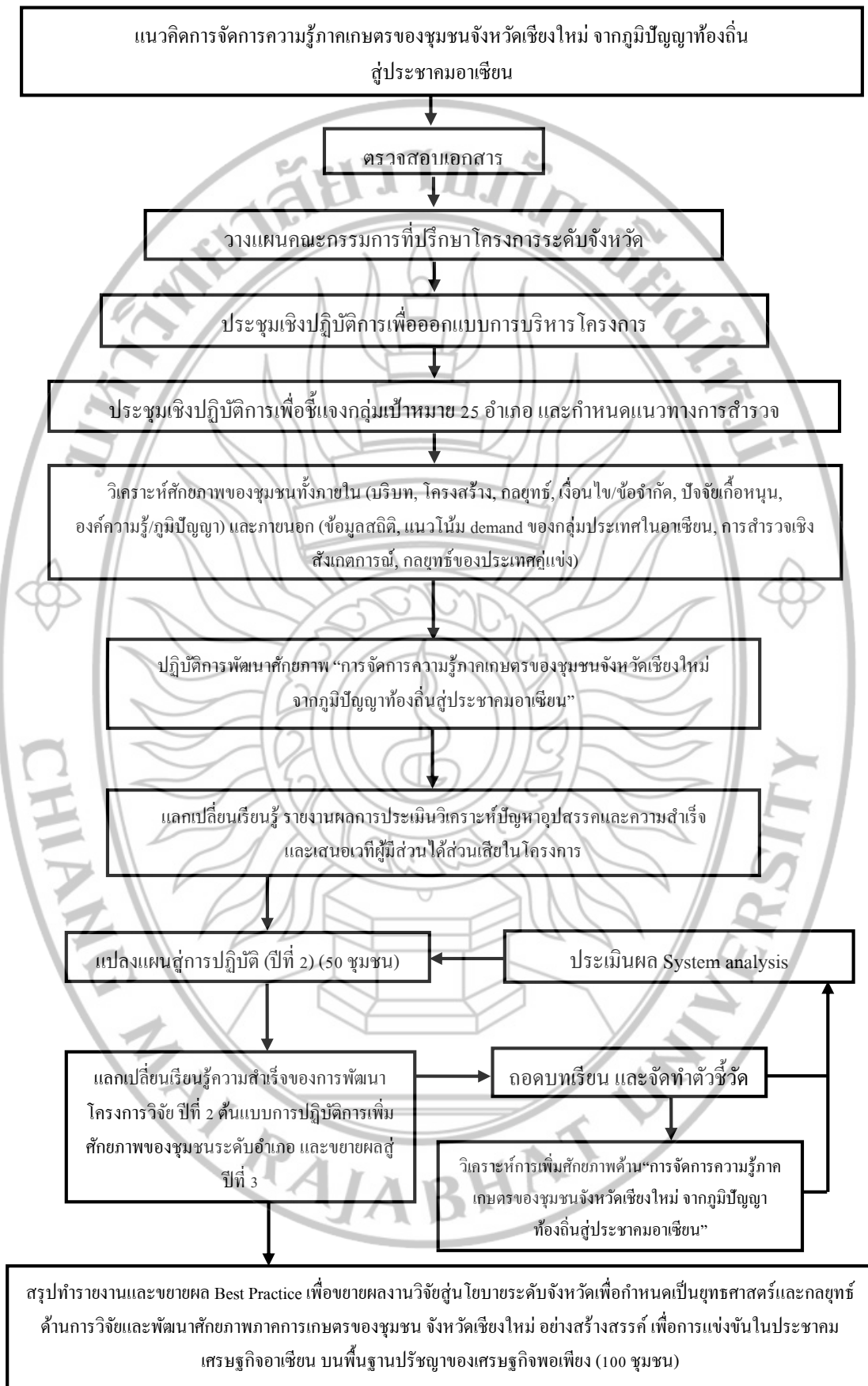
แผนภาพที่ 3.1 กรอบทฤษฎีชุดโครงการ

จากแผนภาพที่ 3.1 แสดงกรอบทฤษฎีชุดโครงการ “การวิจัยและพัฒนาศักยภาพภาคการเกษตรของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ อย่างสร้างสรรค์เพื่อการแข่งขันในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (R&D AGGIE for AEC)” โดยการใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency economy) เป็นพื้นฐานของการพัฒนาในทุกกระบวนการของโครงการฯ โดยเริ่มจากแนวคิดการพัฒนาคน (Human) ซึ่งเป็นปัจจัยในการสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาองค์กร (Organization) และเป็นเงื่อนไขข้อจำกัดให้เกิดการต่อยอดภูมิปัญญา (Wisdom) อีกทั้งการพัฒนาองค์กร (Organization) ยังถือเป็นเงื่อนไขข้อจำกัดให้เกิดการพัฒนาเทคโนโลยี (Technology) ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นอีกด้วย นอกจากนั้นแล้วการต่อยอดภูมิปัญญา (Wisdom) ยังเป็นปัจจัยในการสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาเทคโนโลยี (Technology) ที่สำคัญ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นทั้งปัจจัยสนับสนุนและเงื่อนไขข้อจำกัดในการพัฒนาสินค้าเกษตร (Agriculture Product) ให้ยั่งยืนต่อไป

แต่อย่างไรก็ตามการพัฒนาสินค้าเกษตร (Agriculture Product) และภาคการเกษตรของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ควรมีปัจจัย 4 ด้าน ที่เสริมหนุนและควบคู่กันไป นั่นคือ ระบบมาตรฐาน (Standard system) ระบบตลาด (Marketing system) ความเป็นมาตรฐานของธุรกิจชุมชน (Business Communities) และการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ซึ่งเป็นความท้าทาย (Challenge) ของภาคการเกษตรของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ที่จะพัฒนาตนเองไปสู่การแข่งขันในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้

สมมติฐานของการวิจัย

- 1) ชุมชนเกษตรในจังหวัดเชียงใหม่ มีความต้องการที่จะพัฒนาศักยภาพในการจัดการความรู้ภาคเกษตรและแข่งขันในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC)
- 2) ชุมชนเกษตรในจังหวัดเชียงใหม่ มีต้นทุนในการพัฒนาศักยภาพในการจัดการความรู้ภาคเกษตรและสามารถแข่งขันในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนได้
- 3) ชุมชนเกษตรในจังหวัดเชียงใหม่ มีแนวโน้มในการปรับตัวและและรับข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาศักยภาพในการจัดการความรู้ภาคเกษตรและความสามารถภายใต้กรอบประชาคมอาเซียน
- 4) หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นฐานรากของการพัฒนาศักยภาพในการจัดการความรู้ภาคเกษตรและสามารถของภาคการเกษตรของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ในการแข่งขันในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC)

แผนภาพที่ 3.2 กรอบแนวคิดแผนงานวิจัย (3 ปี)

จากแผนภาพที่ 3.2 แสดงกรอบแนวคิดแผนงานวิจัยโครงการการจัดการความรู้ภาคเกษตรของชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ประชาคมอาเซียน โดยมีกระบวนการ 11 ขั้นตอนดังนี้

1) ตรวจสอบเอกสาร

2) วางแผนคณะกรรมการที่ปรึกษาโครงการระดับจังหวัด ได้แก่

- (1) คุณบุญสม ธัญญานิธิวัฒน์ ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 1
- (2) คุณวิเชียร เชิดชูตระกูลทอง นายกสมาคม SME แห่งประเทศไทย
- (3) รศ.ดร.พรหทัย ตันฑ์วิตานนท์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
- (4) อ.ดร.กัญญ์พัลวี กล่อมธงเจริญมหาวิทยาลัยแม่โจ้
- (5) อ.กฤษณ์ นัทรกุล ณ อยุธยา มหาวิทยาลัยพายัพ
- (6) ผศ.ดร.เยาวเรศ เขาวนพูนผล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- (7) อ.ดร.ภาวินี จันทวีจิตร มหาวิทยาลัยพะเยา
- (8) อ.ดร.พนินท์ เครือไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์
- (9) อ.ดร.สุเทพ นิมสาข มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
- (10) อ.ดร.ปิยธิดา เพียรลูประสิทธิ์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
- (11) คุณอุทัยวรรณ มินสุวรรณ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงใหม่
- (12) คุณธีรยุทธ อินตะเสน ผจก.โครงการพิเศษสวนเกษตรเมืองงายในพระองค์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ
- (13) คุณประจวบ สวัสดิ์ประสงค์ สำนักงาน ปปช.เชียงใหม่ เขต 5 (เชียงใหม่)
- (14) คุณจงรักษ์ พันธุ์ไชยศรี กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและ สหกรณ์
- (15) คุณวิชุดา กันตังวงศ์ กลุ่มแผนพัฒนาเกษตรธุรกิจ การเกษตร
- (16) คุณศักดิ์ดำเนิน นนทักิตี เศรษฐกรชำนาญการ
- (17) คุณวัฒนา ศรีวิรัช พัฒนาชุมชน อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

- 3) ประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อออกแบบการบริหารโครงการ
- 4) ประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อชี้แจงกลุ่มเป้าหมาย 25 อำเภอ และกำหนดแนวทางการสำรวจ
- 5) วิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนทั้งภายใน (บริบท, โครงสร้าง, กลยุทธ์, เงื่อนไข/ข้อจำกัด, ปัจจัยเกื้อหนุน, องค์ความรู้/ภูมิปัญญา) และภายนอก (ข้อมูลสถิติ, แนวโน้ม demand ของกลุ่มประเทศในอาเซียน, การสำรวจเชิงสังเกตการณ์, กลยุทธ์ของประเทศคู่แข่ง)
- 6) การปฏิบัติการพัฒนาศักยภาพ “การจัดการความรู้ภาคเกษตรของชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ประชาคมอาเซียน”
- 7) แลกเปลี่ยนเรียนรู้ รายงานผลการประเมินวิเคราะห์ ปัญหาอุปสรรคและความสำเร็จและเสนอเวทีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการ
- 8) แปลงแผนสู่การปฏิบัติ (ปีที่ 2) (50 ชุมชน)
- 9) ประเมินผล System analysis
- 10) แลกเปลี่ยนเรียนรู้ความสำเร็จของการพัฒนาโครงการวิจัย ปีที่ 2 ต้นแบบการปฏิบัติการเพิ่มศักยภาพของชุมชนระดับอำเภอด้วยการส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ในชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ ให้มีศักยภาพการแข่งขันในอาเซียน และขยายผลสู่ปีที่ 3 โดยมีการถอดบทเรียน จัดทำตัวชี้วัด และการวิเคราะห์การเพิ่มศักยภาพด้าน “การจัดการความรู้ภาคเกษตรของชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ประชาคมอาเซียน” พร้อมทั้งประเมินผล System analysis ทั้ง 3 ครั้ง
- 11) สรุปทำรายงานและขยายผล Best Practice เพื่อขยายผลงานวิจัยสู่นโยบายระดับจังหวัดเพื่อกำหนดเป็นยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ด้านการวิจัยและพัฒนาศักยภาพภาคการเกษตรของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ อย่างสร้างสรรค์ เพื่อการแข่งขันในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (100 ชุมชน)

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.4.1 การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ กรณีที่ข้อมูลมีลักษณะข้อความ การบรรยาย ข้อเสนอแนะ ความคิดเห็นต่าง ๆ ที่เกิดจากการสัมภาษณ์ สอบถาม สังเกต และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จะใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ในการวิเคราะห์ ผลจากการสัมภาษณ์ สอบถาม สังเกต และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ที่เป็นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพมาประมวล เพื่อยืนยันหรือเสริมข้อมูลเชิงปริมาณให้มีความสมบูรณ์เพิ่มขึ้น

3.4.2 การอภิปรายผลข้อมูล

การอภิปรายข้อมูลตามกรอบแนวคิดการวิจัย โดยใช้แนวคิด ดังต่อไปนี้

1) การอภิปรายความรู้ความเข้าใจ การจัดการความรู้ภาคเกษตรของชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ประชาคมอาเซียน โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังบทที่ 2

2) การวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนมาอภิปรายผลเทียบกับการวิเคราะห์ SWOT โดยพิจารณาจาก (1) จุดแข็งของกลุ่มเกษตรกรและตัวสินค้า (2) โอกาสในการพัฒนาสินค้าของกลุ่ม (3) จุดอ่อนของกลุ่มเกษตรกรและตัวสินค้า และ (4) อุปสรรคในการพัฒนาสินค้าของกลุ่ม

3) การอภิปรายผลการจัดการความรู้ (Knowledge Process) มี 7 ขั้นตอน ดังนี้

3.1) การค้นหาความรู้ (Knowledge Identification)

3.2) การสร้างหรือแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition)

3.3) การจัดความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization) โดยทั่วไปการแบ่งประเภทความรู้จะแบ่งตามดังต่อไปนี้

(1) ความชำนาญ หรือความเชี่ยวชาญของบุคลากร (ทำเนียบผู้เชี่ยวชาญ)

(2) หัวข้อ/หัวเรื่อง

(3) หน้าที่/กระบวนการ

(4) ประเภทของผลิตภัณฑ์ บริการ ผู้บริโภคหรือผู้ใช้บริการ

การแบ่งประเภทความรู้จะขึ้นอยู่กับการใช้ความรู้ นั้น ๆ เช่น ถ้าเป็นความรู้ที่มีผู้ใช้มากและหลากหลาย การแบ่งจะครอบคลุมความรู้มากมายหลายประเภท (แนวราบ) แต่ถ้าเป็นความรู้ที่ใช้เฉพาะกลุ่ม การแบ่งจะไม่ครอบคลุมแต่จะลงลึกในรายละเอียด (แนวตั้ง)

3.4) การประมวลผลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement) อาจทำได้ในหลายลักษณะ ดังนี้คือ

(1) การจัดทำหรือปรับปรุงรูปแบบของเอกสารให้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วทั้งองค์กร

(2) การใช้ “ภาษา” เดียวกันทั่วทั้งองค์กรนั้นคือ องค์กรควรจัดทำอภิธานศัพท์ของคำจำกัดความของคำต่าง ๆ ที่แต่ละหน่วยงานใช้ในการปฏิบัติงาน

(3) การเรียบเรียง ตัดต่อ และปรับปรุงเนื้อหาให้มีคุณภาพดีในแง่ต่าง ๆ เช่น ความครบถ้วน เทียบตรง ทันสมัย สอดคล้องและตรงตามความต้องการของผู้ใช้

3.5) การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access) โดยทั่วไปการเข้าถึงความรู้ หรือการถ่ายทอดความรู้ให้ผู้ใช้มี 2 ลักษณะ คือ

(1) การป้อนความรู้ (Push)

(2) การให้โอกาสเลือกใช้ความรู้ (Pull)

องค์กรควรทำให้เกิดความสมดุลระหว่างการกระจายความรู้ แบบ “Push” และ “Pull” เพื่อประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ใช้ข้อมูลหรือความรู้

3.6) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) มีวิธีการหลัก ๆ มีดังนี้คือ

(1) ทีมข้ามสายงาน (Cross –Functional Team)

(2) ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community of Practice : CoP)

(3) ระบบพี่เลี้ยง (Mentoring System)

(4) การสลับเปลี่ยนงาน (Job Rotation)

(5) การยืมตัวบุคลากรมาช่วยงาน (Secondment)

(6) เวทีสำหรับการแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Forum)

3.7) การเรียนรู้ (Learning) วัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดในการจัดการความรู้ คือ การเรียนรู้ของบุคลากรและนำความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจแก้ปัญหา และปรับปรุงองค์กร